

Delo je izašlo u izdanju Istorijskog instituta Akademije nauka SSSR. U monografiji je obrađena istorija radnika južnog industrijskog reona Rusije, koji obuhvata Jekaterinoslavsku i delimično Hersonsku i Harkovsku guberniju i Donsku vojnu oblast. U delu se razmatra sastav, položaj i borba radnika jednog od značajnih delova ruskog proletarijata uoči pada samodržavlja.

U uvodnom delu (3—28) konstatuje se da je taj problem odavno privlačio pažnju ispitivača i da se o njemu već posle građanskog rata javlja više radova, pogotovo što je to bio značajan reon koji je igrao važnu ulogu u opšteruskoj oslobodilačkoj borbi. Uz ocenu literature, koja tretira taj problem, govori se i o arhivskim fondovima kojima se autor koristio pri pisanju toga dela.

U prvoj glavi, koja nosi naziv: »Brojnost i sastav« (28—54), svestrano je razjašnjen problem koji se obrađuje. Detaljno se iznose promene u sastavu i brojnosti radnika u vezi s njihovom mobilizacijom za rat i mere koje preduzima buržoazija da nadoknadi oskudicu kvalifikovane radne snage. U vezi sa porastom nekvalifikovane radne snage (korišćenje rada žena, starijih dečaka i devojčica) prikazana je uvećana socijalna nejednakost radnika što utiče na opšti nivo klasne svesti, jer se povećava broj radnika koji su vezani za seosko gazdinstvo čime oživljavaju sitnoburžoaski pogledi dela radnika. Uz promene u psihologiji dela proletarijata toga reona, konstatuju se značajne promene u uslovima rada i života.

»Položaj i život« radnika na jugu Rusije obrađeni u drugoj glavi (54—106). Tu se, uz ostalo, razmatra pitanje radnog dana, koji je u većini fabrika 12 časova, a posebno se govori i o radničkoj plati kao važnom pokazatelju ekonomskog položaja radnika. Iz priložene tablice se vidi da je realna radnička plata u nekim fabrikama bila 57—89% predratne. U vezi s tim dolazilo je do velikih štrajkova. Naročito je poznat aprilsko-majski štrajk 1916, ali je administracija ostala samo na obećanjima. Stanova od kamena bilo je samo 23%, a 77% je od dasaka oblepljenih glinom. Zdravstveno stanje radnika bilo je loše, a broj bolnica malen. I uslovi za kulturno-prosvetni rad bili su slabi, pa se često radnici odaju pijanstvu, naročito rudari, da bi zaboravili težak život. Nizak kulturni nivo većine radnika, odsutnost razgranate mreže kulturno-prosvetnih ustanova otežavali su politički rad u proletarijatu južnog dela Rusije.

Treća glava nosi naziv: »Partijske organizacije i radnici« (107—188). U njoj se konstatuje da su političko i nacionalno ugnjetavanje, znatna razlika u ekonomskom položaju radnika, njihova socijalna i nacionalna nejednakost doprileli da su bili pod uticajem raznih partija: boljševika, menjševika, esera, anarhista, ukrajinskih socijaldemokrata i bundovaca. Posle početka rata boljševici—članovi IV državne dume bili su uhapšeni. U Jekaterinoslavu je aktivnost boljševika bila znatna (uoči rata ih je bilo 120—130), a u prvoj polovini 1915. održavali su vezu s Petrovgradskim komitetom, mada s CK RSDRP nisu imali vezu. Usled julskih hapšenja boljševika 1915. došlo je do privremenog prekida veza među reonima. Borba boljševika za poboljšanje ekonomskog položaja a protiv uticaja sitnoburžoaskih partija pojačava se. Ima reči i o propagandnoj aktivnosti boljševika i drugih partija, kao i povremenim hapšenjima prvih. Boljševici Jekaterinoslava organizovali su 3. II 1917. prvu uličnu demonstraciju

u tome gradu, čiji su učesnici nosili crvene zastave s parolama: »Dole rat«, »Dole samodržavlje«, »Živela demokratska republika«. Vođe demonstracija su bili uhapšeni (16 ljudi). Govori se i o uticaju menjševika koji su uspostavili čvrste partijske veze s Petrovgradom, Moskvom, Harkovom, Jekaterinoslavom i Rostovom na Donu. U vezi s porastom skupoće i nezadovoljstva radnika njihovim položajem zaoštrila se borba boljševika i menjševika o pitanju otvorenog istupa proletarijata. Boljševici su bili za pretvaranje ekonomskih štrajkova u političke, dok su menjševici bili samo za ekonomsku borbu (početak 1917). Sem Jekaterinoslava prikazani su i drugi reoni kao: Lugan, Mariupolj, Nikolajev, Taganrog, Sulin, Aleksandrovska-Grusevski, Dolžansk, Mušketovo, Aleksejevo-Leonovo, Kramatorski i Krivorožje u vezi s delatnošću različitih partija. Konstatuje se da je uoči februarske revolucije u Južnom industrijskom reonu bilo oko 900 članova Boljševičke partije koji su bili različitih nacionalnosti i borili se protiv šovinizma.

U četvrtom poglavlju: »Legalne organizacije« (189—216), prikazana je uloga legalnih radničkih društava, koja su služila kao izvor socijaldemokratske propagande i agitacije. To su pre svega: sindikati, bolesničke kase, zadruge i drugo. Prikazana je i brojna snaga svih tih organizacija, partijski uticaji u njima i promene u njihovom rukovođenju do kojih je dolazilo u vezi s hapšenjem boljševika.

Poslednje poglavlje te monografije nosi naziv: »Radnički pokret« (217—287) za koji se kaže da je zavisio od sastava, položaja radnika, nivoa njihove klasne svesti, stanja i odnosa partijskih snaga, različitih političkih tokova, organizovanosti radnika, a delimično i legalnih društava, stepena koncentracije industrijskih preduzeća, a naročito je rat imao svoj specijalan uticaj. Govori se i o štrajkačkom pokretu u tome kraju, koji je bio do februarske revolucije osnovna forma borbe. Uz prikaz perioda plima i oseka u štrajkačkom pokretu toga kraja datih u tabelama, prikazane su i represalije režima protiv štrajkača. Konstatuje se da su većinom štrajkovali metalurzi i rudari, dok ostale profesije slabije učestvuju. Govori se i o uticaju tradicija vezanih za borbe 1905. i 1912—1914. U pokretu najviše učestvuju oni koji su slabo vezani sa selom.

Na kraju je zaključak (288—289), više u formi rezimea, u kome se naglašava da su život i borba doveli radnike do saznanja da je jedini izlaz iz tadašnjeg položaja — revolucija. U knjizi se nalazi i spisak upotrebljenih arhivskih fondova (290—292), indeks imena (293—299) i spisak preduzeća toga reona (300—306). To delo, nesumnjivo, predstavlja značajan doprinos ispitivanju proletarijata u vreme rata do februarske revolucije, o ulozi koju je odigrao za njegovo okončanje i pretvaranje u građanski. Uz to ono ukazuje na to zašto je različit socijalni sastav proletarijata imao velikog značaja na njegovo držanje prema pojedinim partijama i štrajkačkoj borbi. Kompozicijski čvrsto postavljeno, delo će zauzeti vidno mesto u literaturi o problemu uloge proletarijata u godinama prvoga svetskog rata do izbijanja februarske revolucije.

Milica Bodrožić